

ПРИЙНЯТТЯ ДО ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ ВИКОНАВЧОГО ДОКУМЕНТУ, ЩО РАНІШЕ БУВ ПОВЕРНУТИЙ БЕЗ ВИКОНАННЯ ЗА ЗАЯВОЮ СТЯГУВАЧА

Андрієнко І.С.
Боєру В.С.

Створення ефективної та стабільно працюючої системи примусового виконання судових рішень нерозривно пов'язане з оновленням законодавства в цій сфері. Однак прийняття нових правових актів, внесення до них змін і доповнень досить часто призводить до неправильного тлумачення тих чи інших норм права.

Існування спірних ситуацій, що виникають при застосуванні законодавства про виконавче провадження в діяльності державної виконавчої служби, призводить до незахищеності прав власника та інших зацікавлених осіб. Отже, дослідження проблем правового регулювання виконавчого провадження не втрачає значущості й актуальності.

У сучасній літературі тема виконання судових рішень стала предметом наукових досліджень фахівців різних галузей права. У працях О.Д. Битяка, М.А. Гурвича, П.П. Заворотька, В.К. Колпакова, Д.М. Лук'янця, І.Б. Морозової, Н.Г. Саліщевої, В.І. Тертишнікова, М.М. Тищенко, М.К. Треушнікова, С.Я. Фурси, В.М. Шерстюка, В.К. Шакарупи, М.Й. Штефана, С.В. Щербак, В.В. Яркова та ін. подано результати досліджень різних аспектів виконавчого провадження. Водночас науковцями недостатньо приділено уваги окремим питанням, що пов'язані із застосуванням норм права при вчиненні процесуальних дій державним виконавцем, серед яких проблемність і ефективність повторного пред'явлення виконавчого документа до виконання.

Метою цієї статті є спроба дослідити правові підстави прийняття до примусового виконання виконавчого документа, що раніше був повернутий без виконання за заявою стягувача, а також визначити основні проблемні питання, що виникають у практиці застосування державною виконавчою службою визначених правових норм і шляхів їх вирішення.

Загалом повернення виконавчого документа стягувачу є формою закінчення виконавчого провадження без виконання рішення, за яким стягнення не проводилося або було проведено частково, за ініціативою стягувача на реалізацію принципу диспозитивності.

Підстави для повернення виконавчого документа стягувачу визначені в ст. 47 Закону України "Про виконавче провадження" [1] (далі Закон): 1) є письмова заява стягувача; 2) у боржника відсутнє майно, на яке може бути звернуто стягнення, а здійснені державним виконавцем відповідно до цього Закону заходи щодо розшуку такого майна виявилися безрезультатними; 3) стягувач відмовився залишити за собою майно боржника, не реалізоване під час виконання рішення; 4) стягувач перешкоджає провадженню виконавчих дій або не здійснив авансування витрат на організацію й проведення виконавчих дій, авансування яких передбачено цим Законом, незважаючи на попередження державного виконавця про повернення йому виконавчого документа; 5) у результаті вжитих державним виконавцем заходів неможливо встановити особу боржника, з'ясувати місцезнаходження боржника - юридичної особи, місце проживання, пе-

ребування боржника - фізичної особи (крім випадків, коли виконанню підлягають виконавчі документи про стягнення аліментів, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я, у зв'язку з втратою годувальника, а також виконавчі документи про відібрання дитини, за якими мають бути стягнуті кошти чи інше майно, та інші виконавчі документи, що можуть бути виконані за безпосередньої участі боржника); 6) у боржника відсутнє визначене виконавчим документом майно, яке він за виконавчим документом має передати стягувачу, або майно, на яке необхідно звернути стягнення з метою погашення заборгованості (крім коштів), а здійснені державним виконавцем відповідно до цього Закону заходи щодо розшуку такого майна виявилися безрезультатними; 7) боржник - фізична особа (крім випадків, коли виконанню підлягають виконавчі документи про стягнення аліментів, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я, у зв'язку з втратою годувальника, а також виконавчі документи про відібрання дитини) чи майно боржника, розшук яких здійснювався органами внутрішніх справ, не виявлені протягом року з дня оголошення розшуку; 8) кошти, що надійшли від реалізації заставленого майна, недостатньо для задоволення вимог стягувача-заставодержателя за виконавчим документом, на підставі якого звернуто стягнення на заставлене майно; 9) наявна встановлена законом заборона щодо звернення стягнення на майно чи кошти боржника, якщо в нього відсутнє інше майно чи кошти, на які можливо звернути стягнення, а також щодо проведення інших виконавчих дій стосовно боржника, що виключає можливість виконання відповідного рішення.

Фахівці відмічають, що з моменту введення в дію Закону до останнього неодноразово вносилися зміни, якими збільшувалась кількість підстав для вказаної процесуальної дії. У результаті їх кількість зростає більш як удвічі, чого, на жаль, не можна сказати про ефективність такої процесуальної дії. Дуже часто на практиці повернення виконавчого документа стягувачу є сигналом про те, що шансів на виконання рішення майже не залишилося. За підрахунками практиків, дуже малий відсоток виконавчих документів, які були подані повторно, призвели до повного або часткового (більше 50 %) виконання рішення [2].

Особливої уваги, на нашу думку, заслуговує повернення виконавчого документа стягувачу за його власною заявою. Така процесуальна дія є проявом принципу диспозитивності у виконавчому провадженні й гарантією захисту інтересів стягувача. Водночас подання заяви про повернення виконавчого документа може ускладнити виконавчий процес загалом.

Нагадаємо, що ч. 5 ст. 47 встановлено, що повернення виконавчого документа стягувачу з визначених вище підстав, не позбавляє його права повторно пред'явити виконавчий документ до виконання протягом строків, встановлених ст. 22 цього Закону. Виходячи з наведених норм, у разі завершення виконавчого провадження

на підставі п. 1 ч. 1 ст. 47 Закону, стягувач не втрачає право повторно пред'явити виконавчий документ до виконання. Однак п. 7 ч. 1 ст. 26 вказаного Закону передбачена відмова у відкритті виконавчого провадження в разі, якщо виконавчий документ повернуто стягувачу за його заявою, крім виконавчих документів про стягнення аліментів та інших періодичних платежів. Тобто п. 7 ч. 1 ст. 26 Закону звужує коло виконавчих документів, які підлягають повторному прийняттю до виконання після завершення в порядку п. 1 ч. 1 ст. 47 Закону України "Про виконавче провадження", та позбавляє стягувачів за іншими виконавчими документами права повторно пред'явити їх до виконання.

По суті, правові наслідки завершення виконавчого провадження в порядку, передбаченому п. 1 ч. 1 ст. 47, такі самі як і в разі завершення провадження у зв'язку з відмовою стягувача від примусового виконання рішення суду (п. 1 ч. 1 ст. 49 Закону). Однак, як у разі повернення виконавчого документа за письмовою заявою стягувача, так і в разі прийняття судом відмови стягувача від стягнення повторне звернення до органів державної виконавчої служби не допускається.

Отже, подання заяви про повернення виконавчого документа, з точки зору одних фахівців, може мати для стягувача негативні наслідки, що полягають у можливій відмові в повторному відкритті виконавчого провадження [2]. Інші науковці, розглядаючи проблемність повернення виконавчого документа стягувачу, визначають його взагалі як форму ускладнення виконавчого провадження [3].

Враховуючи актуальність питання врегулювання механізму повернення виконавчого документа за заявою стягувача й можливість повторного відкриття виконавчого провадження, фахівці вбачають найкращим виходом з цієї ситуації внесення змін у Закон, якими п. 7 ч. 1 ст. 26 необхідно виключити.

Для об'єктивного вивчення окресленого питання, на нашу думку, буде доцільним звернутися до матеріалів судової практики при розгляді спорів у подібних правовідносинах і тлумачення відповідних норм судовими органами.

Заслуговує на увагу Постанова Вищого господарського суду України від 15.02.2012 року, що винесена у справі № 3/76-34/303 [4]. Зокрема, колегія суддів Вищого господарського суду України при розгляді зазначеної справи вдалася до системного аналізу норм права, погодилась із касатором, який посилався на положення ч. 5 ст. 47 Закону про можливість повторного пред'явлення виконавчих документів до виконання, і дійшла висновку, що наведений у статті 47 Закону припис не містить обмежень для повторного пред'явлення виконавчого документа до виконання, крім випадку, коли строк для пред'явлення документа до виконання, встановлений ст. 22 Закону, пропущений.

Таким чином, на думку суду, якщо строк пред'явлення виконавчого документа до виконання пропущений не був, то відмова у відкритті виконавчого провадження з інших підстав є незаконною. Тобто, у разі повернення виконавчого документа стягувачеві за порядком п. 1 ч. 1 ст. 47 Закону, стягувач має право повторно його пред'явити в строк, встановлений статтею 22 вказаного Закону, без дотримання будь-яких інших норм із допущенням усіх обставин, які є підставами для відмови у відкритті провадження, викладених у ст. 26 Закону.

Вищий господарський суд України у винесеній Поста-

нові зазначає: "Визнавши дії державної виконавчої служби щодо відмови у відкритті виконавчого провадження такими, що не суперечать Закону України "Про виконавче провадження", суди двох інстанцій не дали системного аналізу положенням цього Закону, а саме ст.ст. 26, 49, 50 Закону, а також не врахували, що приписи ст. 47 Закону є спеціальними по відношенню до положень ст. 26 Закону стосовно можливості відкриття виконавчого провадження за повторним пред'явленням виконавчого документа до виконання. Так, стаття 49 Закону не визначає таку підставу для закінчення виконавчого провадження, як повернення виконавчого документа стягувачу за його заявою. Положення пункту 7 ч. 1 ст. 26 Закону кореспондуються з положеннями пункту 1 ч. 1 ст. 49 Закону, якою встановлено, що виконавче провадження підлягає закінченню в разі визнання судом відмови стягувача від примусового виконання рішення суду". Тут суд посилається на те, що стаття 47 передбачає можливість повторного пред'явлення виконавчого документа до виконання, а стаття 49 такої можливості не передбачає (згідно з ч. 1 ст. 50).

Не погоджуючись з висновком, викладеним у Постанові Вищого господарського суду України, слід зазначити, що законодавцем включено такий пункт у статтю 47 дійсно з метою надання можливості повторного пред'явлення виконавчого документа до виконання, але лише виконавчих документів про стягнення аліментів та інших періодичних платежів, а п. 1 ч. 1 ст. 49 відрізняється тим, що вимагає обов'язкової участі суду, а саме визнання судом відмови стягувача від примусового виконання рішення суду. Однак може виникнути запитання, чому законодавець не конкретизував положення п. 1 ч. 1 ст. 47, не встановивши обмеження його застосування (лише для виконавчих документів про стягнення аліментів та інших періодичних платежів) безпосередньо в тексті пункту. На нашу думку, слід звернути увагу на формулювання пункту 1 ч. 1 ст. 49, який має ще одну особливість - виконавчі провадження, відкриті на підставі виконавчих документів, виданих несудовими органами, не можна закінчити на підставі вказаного пункту. Отже, якщо виконавчий документ виданий не судом, а іншим юрисдикційним органом, виконання рішень якого покладено на державну виконавчу службу згідно зі ст. 17 Закону, а орган, що його видав, відповідно до положень ст. 8 є одночасно й стягувачем, то при завершенні виконавчого провадження згідно з п. 1 ч. 1 ст. 47 виконавчий документ направляється стягувачу, який і є органом, що видав виконавчий документ.

Отже, можна зробити висновок, що приводом для різного тлумачення норм Закону учасниками процесу й судами різних інстанцій є формулювання ч. 5 ст. 47, в якій слова "протягом строків, встановлених статтею 22 цього Закону" Вищий господарський суд України розтлумачив як "у разі, якщо не пропущено строки, встановлені статтею 22 цього Закону". І навіть таке формулювання не створює колізії з п. 7 ч. 1 ст. 26.

Крім того, пункт 3.15 Інструкції з організації примусового виконання рішень [5] містить деяке уточнення, а саме: "Повернення виконавчого документа стягувачу здійснюється за наявності підстав і в порядку, визначеному в статті 47 Закону. При цьому в постанові про повернення виконавчого документа стягувачу обов'язково роз'яснюється порядок повторного пред'явлення виконавчого документа до виконання (крім випадку повернення виконавчого документа на підставі п. 1 ч. 1

ст. 47 Закону, якщо таке повернення надалі є підставою для відмови у відкритті виконавчого провадження)”. Отже, Інструкція остаточно усуває непорозуміння між ст.ст. 26 та 47 і 50 Закону й при цьому не суперечить йому. Зауважимо, що в згаданій Постанові Вищий господарський суд України зазначену Інструкцію з організації примусового виконання рішень не застосовує.

Підсумовуючи зазначене, можна дійти висновку, що виконавчі документи, повернуті за заявою стягувача (п. 1 ч. 1 ст. 47 Закону) (окрім виконавчих документів про стягнення аліментів та інших періодичних платежів), не підлягають повторному прийняттю до примусового виконання органами державної виконавчої служби.

Для усунення неточностей і суперечностей при застосуванні правових норм законодавства про виконавче провадження в діяльності державної виконавчої служби доцільним є вироблення єдиного алгоритму дій по окремим видам виконавчих процедур.

Література

1. Про виконавче провадження: Закон України: від 21 квітня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 24. - Ст. 207.

2. Середницький В. Повернення виконавчого документа стягувану з точки зору перспектив стягнення боргу / В. Середницький // Митна справа. - 2012. - № 5. - С. 181.

3. Штефан М.Й. Виконання судових рішень: Навч. посіб. / М.Й. Штефан, М.П. Омельченко, С.М. Штефан. - К.: Хрінком Унтер, 2001. - С. 82.

4. Справа № 3/76-34/303 // Архів Вищого господарського суду України.

5. Про затвердження Інструкції з організації примусового виконання рішень: наказ Міністерства юстиції України від 02.04.2012 року № 512/5. - [Електронний ресурс]: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.

Андрієнко І.С.
кандидат юридичних наук
доцент кафедри ЦПД ОДУВС
Боєру В.С.
магістр права, головний юрисконсульт
ТОВ “Джі Пі Альфа”
Надійшла до редакції: 06.06.2013

УДК 346.91

ЕЛЕМЕНТИ ПОЗОВУ В ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВАХ

Дрішлюк В. І.

Відповідно до ст. 124 Конституції України [1] та Закону України “Про судоустрій та статус суддів” [2] в Україні діє система господарських судів, на яку покладено вирішення судових спорів, що виникають між суб’єктами господарювання. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

Стаття 1 Господарського процесуального кодексу України визначає, що підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (також іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи й в установленому порядку набули статусу суб’єкта підприємницької діяльності (далі - підприємства та організації), мають право звертатися до господарського суду згідно з встановленою підвідомчістю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а також для вжиття передбачених цим Кодексом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням. У випадках, передбачених законодавчими актами України, до господарського суду мають право також звертатися державні та інші органи, фізичні особи, які не є суб’єктами підприємницької діяльності [3].

Саме позов є процесуальним засобом звернення до суду й захисту прав і законних інтересів суб’єктів господарювання, а відтак окремої уваги заслуговує розгляд питання про елементи позову.

Метою статті є аналіз теоретичних положень господарського процесуального права щодо позову в господарському процесі та виявлення його складових, а також теоретичних положень, що дозволяють класифікувати відповідний позов у господарському процесуальному праві. У контексті досліджуваного питання не буде розглядатися форма, в яку втілюється позов і, відповідно, елементи та порядок оформлення позовної заяви в господарському процесі.

Окремі питання позову в господарському процесі були предметом розгляду таких вчених, як Н.А. Абрамов, Л.М. Ніколенко, С.П. Подцерковний, О.І. Харито-

нова. Являє інтерес також здобутки у галузі цивільного процесуального права таких вчених-процесуалістів, як С.В. Васильєв, Ю.С. Червоний, М.Й. Штефан та інші.

Загалом, думки вчених стосовно елементів позову багато в чому сходяться. У процесуальній літературі, як у господарській, так і цивільній, вирізняють кілька елементів позову. Виділяють трьохелементну й двоелементну структуру позову. Елементами позову є його структурні складові, які сукупно визначають його зміст, якими є: а) предмет позову; б) підстава позову [6, 188]. Елементи позову визначають його внутрішні специфічні ознаки, містять інформацію про суб’єктивне право, що потребує, за думкою позивача, судового захисту, про фактичні обставини, на яких базується вимога, що заявляється [7, 220].

О.І. Харитонова виділяє триелементну структуру позову - предмет, підстава, зміст [8, 185]. Подібна точка зору існує й у цивільній процесуальній літературі [4, 323; 5, 219]. Точки зору щодо триелементної структури позову дотримується й Л.М. Ніколенко [10, 145-146].

Предмет позову - це частина позову, яка характеризує матеріально-правову вимогу позивача до відповідача, щодо якої позивач просить суд ухвалити судові рішення. Під предметом позову розуміють матеріально-правову вимогу позивача до відповідача, що впливає зі спірних правовідносин [5, 219]. Подібна точка зору зводиться до того, що предмет позову - це його частина, яка містить матеріально-правову вимогу позивача до відповідача [9, 133]. Предмет позову - це матеріально-правова вимога позивача до відповідача, щодо якої суд повинен прийняти рішення [8, 185]. З точки зору Л.М. Ніколенко, предмет позову - це матеріально-правова вимога позивача до відповідача, яка впливає зі спірного матеріально-правового відношення й з приводу якої господарський суд повинен прийняти рішення в справі [10, 145].

Підставу позову складають юридичні факти матеріально-правового характеру, що визначаються нормами матеріального права, які врегульовують спірні правовід-